ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 9 (2019)

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

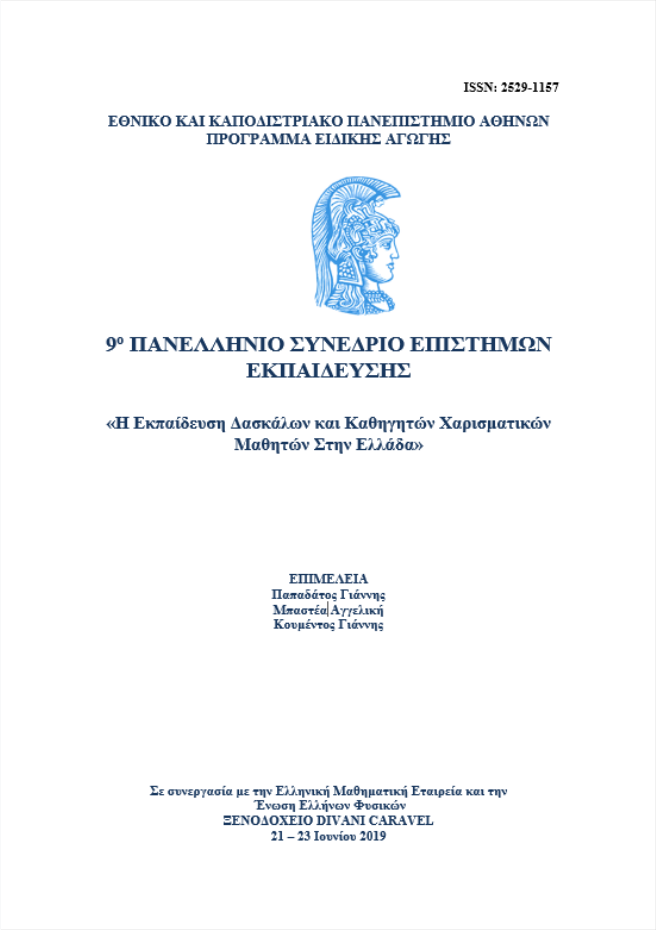

ISSN: 2529-1157

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«Η Εκπαίδευση Δασκάλων και Καθηγητών Χαρισματικών Μαθητών Στην Ελλάδα»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Παπαδάτος Γιάννης
Μπαστέα|Αγγελική
Κουμέντος Γιάννης

Σε συνεργασία με την Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία και την Ένωση Ελλήνων Φυσικών
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANI CARAVEL
21 – 23 Ιουνίου 2019

Οικογένεια και χαρισματικότητα

Βασιλική Κουστένη

doi: 10.12681/edusc.3139

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κουστένη Β. (2020). Οικογένεια και χαρισματικότητα. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, *9*, 324–331. https://doi.org/10.12681/edusc.3139

Οικογένεια και χαρισματικότητα

Βασιλική Κουστένη Φιλόλογος

vasilikikous@hotmail.com

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση πραγματεύεται σφαιρικά , μέσα από ποικίλη βιβλιογραφία, τους παράγοντες εκείνους, οι οποίοι επηρεάζουν την περαιτέρω εξέλιξη ενός χαρισματικού ατόμου. Εκτός από τη συμβολή του γενετικού παράγοντα (nature) εξετάζεται και το περιβάλλον του ατόμου (nurture) . Επικεντρωνόμαστε σε δύο βασικούς άξονες : τη μορφή της οικογένειας (πυρηνική , διευρυμένη , μονογονεϊκή) (GIDDENS, (2002)) και την κοινωνικο-οικονομική της κατάσταση (L.McNeman, (1942) , M.J. Schulman και R.J.Havinghurst ,(1947) . Τέλος , γίνεται μια σύντομη αναφορά και στις σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σε μια οικογένεια μετά τη διάγνωση της χαρισματικότητας σε κάποιο μέλος της (Nancy M. Robinson, (2004) , S. Rimm (2008)) . Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσουμε αν η ευφυΐα οφείλεται αποκλειστικά στην κληρονομικότητα ή και στο οικογενειακό περιβάλλον. Αν δηλαδή , πέρα από το νοητικό δυναμικό ενός ατόμου, το ευρύτερο περιβάλλον του συνεισφέρει στην ανάπτυξη και την ανάδειξη των χαρισμάτων του ή αν , αντίθετα, αποτελεί τροχοπέδη. Αν και οι μελετητές τάσσονταν ρητά υπέρ της μιας ή της άλλης άποψης , τελευταίες έρευνες ισχυρίζονται τελικά πως γενετικοί αλλά και οικογενειακοί παράγοντες καθορίζουν την έκφραση , ή όχι , της χαρισματικότητας .

Λέξεις-κλειδιά: ευφυΐα ; χαρισματικότητα ; οικογένεια ; περιβάλλον ; κληρονομικότητα ; ερέθισμα.

Abstract

This paper examines globally, through a variety of literature, those factors that influence the further development of a charismatic individual. In addition to the contribution of nature, the environment of the individual (nurture) is also examined. We focus on two main axes: the form of the family (nuclear, enlarged, single parent) (GIDDENS, (2002)) and its socio-economic status (L. McNeman, (1942), M.J. Schulman and R.J.Havinghurst, (1947). Finally, a brief reference is also made to the relationships that develop within a family after the diagnosis of charisma in a member (Nancy M. Robinson, (2004), S. Rimm (2008)). The purpose of the research was to examine whether intelligence is solely due to heredity or even to the family environment. That is to say, beyond the intellectual potential of a person, his / her wider environment contributes to the development and display of his or her gifts or if, on the contrary, it is a hindrance. Although scholars have explicitly favored one view

or another, recent research has finally argued that genetic and family factors determine the expression, or not, of giftness.

Keywords : intelligence ; giftness ; family ; environment ; heredity ; stimulus.

Στη παρούσα βιβλιογραφική επισκόπηση προσπαθήσαμε να συσχετίσουμε τους οικογενειακούς παράγοντες (ενδο- και εξωοικογενειακούς) που επηρεάζουν την έκφραση της χαρισματικότητας ενός ατόμου . Αρχικά , σύμφωνα με την καμπύλη του Gauss (εικ.1) ως χαρισματικοί ορίζονται τα άτομα με δείκτη νοημοσύνης μεγαλύτερο τυ 130 σε συνδυασμό με κάποιο ταλέντο και κάποια στοιχεία του χαρακτήρα τους . Ειδικότερα , ο Renzulli όρισε τους χαρισματικούς ως τα άτομα εκείνα που έχουν υψηλό δείκτη νοημοσύνης , δημιουργικότητα και επιμονή στο στόχο (εικ.2). Το ερώτημα , λοιπόν , είναι κατά πόσο η χαρισματικότητα είναι κληρονομική και κατά πόσο το περιβάλλον μπορεί να βοηθήσει στη έκφρασή της ή όχι.

(εικ. 1)

(εικ. 2)

Περιβάλλον

Το περιβάλλον ενός ατόμου από το οποίο μπορεί να δεχθεί επιρροές διακρίνεται σε ενδομητρικό και εξωμητρικό (Παρασκευόπουλος, Χαραλαμπόπουλος (1979)) . Γίνεται λόγος για το ενδομητρικό περιβάλλον επειδή ήδη από την περίοδο της κύησης επηρεάζεται η ανάπτυξη του παιδιού. Ενδεικτικά , στους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη του εμβρύου συμπεριλαμβάνονται η ραδιενέργεια , τραύματα και μαιευτικές κακώσεις, αντιβιοτικά , αλκοόλ, νικοτίνη, ορμονικές διαταρραχές, λοιμώξεις , κακή διατροφή και συναισθηματικές διακυμάνσεις της μητέρας . Στο εξωτερικό περιβάλλον συμπεριλαμβάνεται ο τόπος κατοικίας του ατόμου (φυσικό περιβάλλον) , ο κοινωνικός του περίγυρος (τα άτομα δηλαδή με τα οποία το παιδί συναναστρέφεται και τα ερεθίσματα που λαμβάνει από αυτό) και τέλος η ψυχολογία του ατόμου (η ψυχολογική του κατάσταση και οι σχέσεις με τους γονείς του). Γίνεται , λοιπόν , φανερό ότι οι παραπάνω παράγοντες μπορούν να αναπτύξουν ή να αδρανοποιήσουν τη χαρισματικότητα του ατόμου , αν αυτό δε λάβει τα κατάλληλα ερεθίσματα .

Ας προχωρήσουμε τώρα σε διάφορες έρευνες ανά τον κόσμο που προσπάθησαν να συσχετίσουν τα παραπάνω με τον δείκτη νοημοσύνης .

Έρευνα στις ΗΠΑ έδειξε σαφή αντιστοιχία του δείκτη νοημοσύνης πατεράδων με το επάγγελμα που αυτοί ασκούσαν (L.McNeman(1942)). Για παράδειγμα , ανειδίκευτοι εργάτες είχαν κατά μέσο όρο ΔΝ 88 , ενώ επιστήμονες είχαν 130 . Αξιοσημείωτο είναι ότι και τα παιδιά αυτών των ατόμων παρουσίαζαν παρόμοια αποτελέσματα με τους γονείς του . Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνει και μια έρευνα στη Γαλλία (Henver, (1950).

Φαίνεται έτσι να υπάρχει μια συγκέντρωση ευφυών ατόμων στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα . Αν και αυτό μπορεί να εξηγηθεί με βάση τα περισσότερα ερεθίσματα των ατόμων αυτών και τις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης , υπάρχει και μια άλλη πρακτική εξήγηση η οποία καλό θα ήταν να ληφθεί υπόψη : τα παιδιά από κατώτερα κοινωνικά στρώματα αποτυγχάνουν σε σταθμισμένα πρακτικά τεστ νοημοσύνης είτε γιατί χρησιμοποιούν μόνο τα 2/3 του λεξιλογίου των συνομήλικων , είτε γιατί υπάρχουν ερωτήσεις για τις οποίες ποτέ τα παιδιά δεν είχαν λάβει κάποιο ερέθισμα . Τα παραπάνω συνεπάγονται και χαμηλότερη επίδοση των παιδιών αυτών στο σχολείο καθώς οι συνθήκες διαβίωσης είναι λιγότερο καλές και οι εξωσχολικές δραστηριότητες μειωμένες ή ανύπαρκτες .

Εντούτοις , ένα παιδί μπορεί να είναι χαρισματικό αλλά εξωτερικοί παράγοντες να μην το αφήνουν να εκφραστεί . Πιο αναλυτικά , αν ένα παιδί με χαρισματικότητα παρουσιάζει μια χαμηλή σχολική επίδοση δύσκολα θα μπορέσει να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί . Ο συνδυασμός αυτός μπορεί να προκαλέσει ψυχοκοινωνικά προβλήματα συμπεριφοράς , χαμηλή αυτοεκτίμηση , έλλειψη ενδιαφέροντος και ταυτόχρονα συγκρούσεις μέσα στην οικογένεια . Τέλος , θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η

χαμηλή επίδοση ακόμη κι ενός χαρισματικού ατόμου είναι πιθανό να προέρχεται από εξωγενείς παράγοντες όπως ο τόπος κατοικίας ή η οικονομική κατάσταση της οικογένειας . Επιπρόσθετα , χαρισματικά άτομα υπάρχουν και σε εθνικές μειονότητες της χώρας μας , τα οποία λόγω της καταγωγής τους , της κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης και της γεωγραφικής απομόνωσης από τα αστικά κέντρα δύσκολα μπορούν να διαγνωσθούν και να στηριχθούν. Επιπλέον , συχνό φαινόμενο είναι χαρισματικές γυναίκες να εγκαταλείπουν τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους με σκοπό να διατηρηθεί η ισορροπία στην οικογένεια . Τέλος , η ύπαρξη χαρισματικότητας σε κάποιο άτομο με αναπηρία είναι πιθανό να μη διαγνωσθεί.

Οι επιστήμονες καταλήγουν, λοιπόν, σε δύο αντικρουόμενες απόψεις . Οι ανώτεροι νοητικά γονείς αποκτούν ανώτερα πνευματικά παιδιά (κληρονομικότητα) ή τα παιδιά από τα ανώτερα στρώματα έχουν περισσότερες ευκαιρίες σε σχέση με εκείνα των κατώτερων στρωμάτων να αναπτυχθούν ψυχοσωματικά .

Χαρισματικό παιδί και Οικογένεια

Όταν το άτομο διαγνωσθεί ως χαρισματικό αρχίζουν να διαταράσσονται οι ισορροπίες του σπιτιού μέχρι όλα τα μέλη να αποδεχθούν τη νέα πραγματικότητα . Οι γονείς νιώθουν άγχος και πίεση προκειμένου να καλύψουν τις νέες ανάγκες του παιδιού τους . Κάποιοι γονείς θέτουν τα παιδιά στο επίκεντρο της προσοχής και αυξάνουν συνεχώς τις απαιτήσεις που έχουν από εκείνα. Άλλοι , τα παραγκωνίζουν και δυσανασχετούν με την χαρισματικότητά τους και τις υποχρεώσεις που αυτή επιφέρει. Τα αδέρφια -αν υπάρχουν- αρχίζουν να κάνουν συγκρίσεις με το χαρισματικό μέλος της οικογένειας και να νιώθουν ζήλια ή και ανταγωνισμό , έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση και δυσκολεύονται στη κοινωνική προσαρμογή τους. Όλα τα παιδιά μιας οικογένειας επηρεάζουν το ένα το άλλο αλλά όταν ένα παιδί είναι χαρισματικό ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στους άλλους. Η S. Rimm παρουσιάζει στο άρθρο της αναλυτικά τις σχέσεις των αδερφών. Τα πρωτότοκα παιδιά που ταυτόχρονα είναι και χαρισματικά έχουν περισσότερες ευκαιρίες να τραβούν την προσοχή της οικογένειας και των γύρω τους αλλά φοβούνται μήπως χάσουν το θρόνο τους. Τα μοναχοπαίδια με χαρισματικότητα φοβούνται μήπως τα απορρίψει το σχολείο ή τα ξαδέρφια τους. Μεγαλύτερος ανταγωνισμός παρατηρείται ανάμεσα σε ένα χαρισματικό και ένα τυπικό αγόρι σε μια οικογένεια παρά σε δύο κορίτσια. Αλλά , ένα αγόρι με χαρισματική αδερφή πολύ πιο εύκολα παραιτείται και αποφεύγει δύσκολες εργασίες με το φόβο της σύγκρισης και αποτυχίας. Ταυτόχρονα , οι υπόλοιποι συγγενείς διακατέχονται από αρνητικά συναισθήματα εξ αιτίας της έλλειψης γνώσεων .

Family environment and intelligence

Στο άρθρο αυτό ο John Nisbet παρουσιάζει έρευνες που εξετάζουν κατά πόσο το μέγεθος της οικογένειας επηρεάζει την πνευματική ανάπτυξη του ατόμου. Σύμφωνα με αυτό οι οικογένειες με λιγότερα μέλη έχουν περισσότερες ευκαιρίες για λεκτική επικοινωνία μεταξύ τους και έτσι βοηθούν την πνευματική ανάπτυξη των μελών τους. Από την άλλη πλευρά , έρευνα σε οικογένειες με δίδυμα έδειξε ότι τα παιδιά επικοινωνούσαν περισσότερο μη λεκτικά μεταξύ τους παρά λεκτικά με τους ενήλικες. Η χαρισματικότητα είναι ένα χαρακτηριστικό που μπορεί να διαγνωσθεί και να καλλιεργηθεί ακόμα και σε μονογονεϊκές οικογένειες. Οι οικογένειες αυτές παρά τα όποια προβλήματα μπορεί να αντιμετωπίζουν , παρουσιάζουν κάποια χαρακτηριστικά που βοηθούν την έκφραση της χαρισματικότητας . Αναλυτικότερα , αναπτύσσονται ισχυρότεροι δεσμοί ανάμεσα στα μέλη τα οποία μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν διαφορετικά τις προκλήσεις και τις αντιξοότητες . Τα παιδιά αυτών των οικογενειών γίνονται από νωρίς υπεύθυνα αφού οι υποχρεώσεις μοιράζονται και έχουν καλύτερη επαφή με τον πραγματικό κόσμο διότι πρόκειται συνήθως για οικογένειες ανοικτές προς την κοινωνία δεδομένου ότι χρειάζονται υποστήριξη και βοήθεια. Τα παραπάνω έρχεται να επιβεβαιώσει η αυτοβιογραφία του Nadine Ballam , ενός χαρισματικού από μονογονεϊκή οικογένεια. Όπως ο ίδιος περιγράφει στο άρθρο του , μετά το θάνατο του πάτερα του έμεινε με την μητέρα και την αδερφή του αντιμετωπίζοντας συναισθηματικά και οικονομικά προβλήματα. Ανιχνεύθηκε γρήγορα η χαρισματικότητά του και υπήρχε ένα πολύ υποστηρικτικό περιβάλλον. Ο ίδιος ισχυρίζεται ότι γνώριζε τι σημαίνει να είσαι χαρισματικός αλλά προσπαθούσε να μη συμμετέχει σε δραστηριότητες που θα επιβάρυναν οικονομικά την οικογένεια . Κλείνοντας το άρθρο του υπογραμμίζει πόσο σημαντικό είναι το υποστηρικτικό περιβάλλον για να καταφέρει τελικά ένα χαρισματικό άτομο να αναπτυχθεί. Επισημαίνει ωστόσο πως οι γονείς μπορούν πέρα από το οικονομικό κομμάτι να είναι υποστηρικτικοί με άλλους τρόπους όπως π.χ. ενθάρρυνση , κατανόηση , πρότυπα για τα παιδιά τους.

The role of the family in the Success of Disadvantaged Gifted Learners

Στην έρευνα αυτή εξετάσθηκε το περιβάλλον το οποίο δημιουργείται σε πυρηνικές και σε διευρυμένες οικογένειες. Στις πυρηνικές αυτές οικογένειες τα παιδιά αναφέρονταν στη μαμά ως το πρόσωπο που επηρεάζει περισσότερο τη συμπεριφορά και την ακαδημαϊκή τους πορεία. Ίσως οι μητέρες να προβάλλουν στα παιδιά τα δικά τους απωθημένα. Αντίστοιχα στις διευρυμένες οικογένειες το ρόλο του προτύπου καθώς και την ανατροφή είχε αναλάβει η γιαγιά . Τα παραπάνω παιδιά προέρχονταν από χαμηλά κοινωνικά στρώματα με γονείς που δεν είχαν σπουδάσει ή που εκείνοι την περίοδο ήταν άνεργοι. Εντούτοις , δε παραπονέθηκαν για το χαμηλό εισόδημα και υποστήριξαν ότι οι γονείς τους παρείχαν όλα όσα χρειάζονταν. Συμπερασματικά , τα περιβάλλοντα αυτά υπήρξαν πολύ υποστηρικτικά παρά τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης . Προωθούσαν την αντίληψη ότι τα παιδιά έπρεπε να προσπαθήσουν και να καταφέρουν ότι δε κατάφεραν οι γονείς και οι παππούδες τους.

Ωστόσο , τα παιδιά δεν έδειχναν να δυσφορούν με αυτό αλλά το έλαβαν ως πρόκληση.

Συνεχίζοντας , γίνεται αναφορά σε μια έρευνα της οποίας τα αποτελέσματα έρχονται σε αντίθεση με αυτά της έρευνας που μόλις παρουσιάσαμε. Αναλυτικότερα , εξεταστήκαν χαρισματικά παιδιά από ανώτερες και χαμηλότερες κοινωνικά οικογένειες. Οι χαρισματικοί μαθητές από τα υψηλά στρώματα έκριναν πιο θετικά τις οικογένειές τους , ενώ εκείνοι από τα κατώτερα έκαναν λόγο για χάος στο σπίτι. Οι γονείς από τα υψηλότερα στρώματα φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη ελαστικότητα και καλύτερη επικοινωνία μεταξύ τους και με τα παιδιά τους έναντι των γονέων από τα χαμηλά στρώματα. Οι έρευνες παρουσιάζουν ,λοιπόν, μια σαφή συσχέτιση ανάμεσα στην κοινωνική τάξη και το οικογενειακό περιβάλλον υπογραμμίζοντας πόσο σημαντικό είναι το στοργικό και υποστηρικτικό περιβάλλον για την ανάπτυξη των παιδιών.

Φαινόμενο Φλιν

Ο Dr Flin υποστήριξε πως η ευφυΐα αναπτύσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής . Οικογένειες που γελούν , που μοιράζονται , που παρακολουθούν δρώμενα και καταπιάνονται με απαιτητικές για το μυαλό διεργασίες αναπτύσσουν μεγαλύτερο δείκτη νοημοσύνης . Ο Φλιν κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το νοητικό προφίλ της οικογένειας επηρεάζει τον δείκτη νοημοσύνης των μελών της και ότι τα γονίδια και η ανατροφή καθορίζουν ως τα 18 του IQ , ενώ το άλλο 20% εξαρτάται από τον τρόπο ζωής στην ενήλικη ζωή.

No child is born gifted – only with the potential for giftness.

Η φύση ορίζει τα όρια του ανθρώπου αλλά από το περιβάλλον (ενδομητρικό και εξωμητρικό) εξαρτάται αν το άτομο θα φτάσει τα όρια αυτά ή αν τα ταλέντα του θα χαθούν.

Συμπερασματικά , υπάρχει μια δυναμική αλληλεπίδραση κληρονομικότητας και περιβάλλοντος . Το περιβάλλον μπορεί να μειώσει κάποιες κληρονομικές ιδιότητες ή να ενισχύσει κάποιες άλλες αλλά δε μπορεί να προσφέρει τίποτα εκεί όπου λείπουν οι κληρονομικές βάσεις . Άρα , το νοητικό δυναμικό και το ταλέντο μπορεί να ενυπάρχουν στο άτομο αλλά να μην εκφραστούν ποτέ ή μπορεί και να μην ανιχνευτούν ποτέ διότι δεν υπάρχουν πάντα τα κατάλληλα εργαλεία για όλα τα περιβάλλοντα .

Βιβλιογραφία

James R. Flynn (2016) , *Does your family make you smarter ?* Cambridge University Press

Paula Olszewski-Kubilius ,Seon-Young Lee & Dana Thomson , *Family Environment and Social Development in Gifted Students*

John Nisbet , *Family Environment and intelligence*

Rimm, S. (2008) , *Tips for Parents: How Gifted Children Impact the Family*

Nadine Ballam , *Gifted and growing up in a low income family: Mindsets, resilience, and interventions*

Chester E. Finn, Jr. & Amber M. Northern (2018) , *Narrowing the gifted gap for disadvantaged students*

Martin T. Rogers, and Linda Kreger Silverman, *Recognizing Giftedness in Young Children*

Joyce VanTassel-Baska , *The Role of the Family in the Success of Disadvantaged Gifted Learners*

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων *,(2004), Οδηγός για μαθητές με ιδιαίτερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα*

Σπύρος Κρίβας , (2005) , *Παιδαγωγική επιστήμη : Βασική Θεματική*

Ηλίας Ματσαγγούρας , *Εκπαιδεύοντας Παιδιά Υψηλών Ικανοτήτων Μάθησης : Διαφοροποιημένη Συνεκπαίδευση*

Ι.Ν. Παρασκευόπουλος & Ι.Ν. Χαραλαμπόπουλος *Ψυχολογία ατομικών διαφορών* , (1979),

Nicky Hayes (1998) *Εισαγωγή στην Ψυχολογία*

Φώτιος Στάθης , (2001), *Κοντά στο παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*

Joseph S. Renzulli , *What Makes Giftedness? Reexamining a Definition*

Rimm S , *So your Chlid is Gifted .*

Keren Perles , *Nature vs. Nurture in Giftedness*

Jennifer L. Jolly, Donald J. Treffinger, Tracy F. Inman and Joan Franklin Smutny , 2011, *parenting gifted children* , Prufrock Press

Lee Anne Thompson Jeremy Oehlert , 2009 , *The etiology of giftedness*

Meredith G. Warshaw , 2003, *Siblings of twice-exceptional children*

Kathy Karney , 1992, *Life in an asynchronous family*

Hollingworth L.S. , 1942 , *Childern above 180 IQ : Origin and development*

Nancy M. Robinson , 2004 , *Gifted and Non Gifted Children*

Cyril Burt , *Gifted Children*

2018 , Emotional and Behavioral Characteristics of Gifted Children and their families

Dean Keith Simonton , *Giftedness and Genetics: The Emergenic Epigenetic Model and Its Implications*

Abraham Reichenberg and Erika Landau , *Families of Gifted Children*